

**Hva med økologisk?
By- og bygdefolks preferanser for mat
og landbruk i to fokusgruppeintervju**

Hilde Bjørkhaug

Notat nr 2/09, ISSN 1503-2027

**Norsk senter for bygdeforskning
Universitetsenteret Dragvoll
7491 Trondheim**

Kontaktperson: Hilde Bjørkhaug
hilde.bjorkhaug@bygdeforskning.no

Innhold

INNHold	1
INTRODUKSJON	3
BAKGRUNN	3
ØKOLOGISK LANDBRUK	5
OMSETNING AV ØKOLOGISK MAT	6
NORSKE FORBRUKERE	6
METODE	8
Fokusgruppeintervju som metode	9
Bygdegruppen	10
Bygruppen	11
Gjennomføring av analysene	12
ANALYSER	13
Bygdegruppen	13
Bygruppen	20
DISKUSJON	29
Ha med økologisk mat?	30
REFERANSER	31
VEDLEGG 1 INTERVJUGUIDE BYGDEFOLK – SØR-TRØNDELAGE	33
VEDLEGG 2 INTERVJUGUIDE BYFOLK – OSLO	40

Introduksjon

Dette notatet gjennomgår data fra to fokusgruppeintervju med ”befolkningen” fra et by- og et bygdemiljø i Norge. Intervjuene er gjennomført som en del av prosjektet ”Samfunnseffekter av økologisk landbruk”¹. Formålet med dette prosjektet som helhet er å undersøke samfunnseffekter av økologisk jordbruk i Norge. Vi ønsker å belyse spørsmål som:

- Produserer økologisk jordbruk mer samfunns- og miljøgoder enn det konvensjonelle?
- Hvordan er de potensielle samfunns godebidragene ved økologisk drift knyttet til miljøforhold (biologisk mangfold, kulturlandskapet, forurensing, ressursbruk), helse og mattrygghet, dyrevelferd, bygdeutvikling, osv.? Er det forskjeller i bidrag mellom områder og driftsgreiner?
- Hvilke samfunns- og miljøgoder fra økologisk drift blir av ulike interessenter og beslutningstakere vurdert som viktige?
- Hva kan ny kunnskap om samfunnseffekter ved økologisk drift bety for utforming av virkemidler og utviklingstiltak innen økologisk jordbruk?

Hensikten med fokusgruppeintervjuene er å kunne identifisere og klassifisere *virkelighetsoppfatninger* og *kunnskap* hos informantene omkring landbruk, miljø, matproduksjon og forbruk. Disse klassifiseringene skal blant andre bidra til utarbeidelse av spørreskjema til bruk i en conjoint-analyse av samfunnseffekter av økologisk landbruk.

Bakgrunn

I 1991 innførte norske myndigheter en tilskuddsordning for jordbruksareal som drives økologisk. Ordningen omfatter både areal som er under omlegging til økologisk drift, og det arealet som allerede er omlagt. Debio er kontroll- og godkjenningssinstans for all økologisk produksjon og foredling i Norge. Myndighetene har en klar målsetning om økt utbredelse av økologisk jordbruksproduksjon. I St.meld. nr. 19 (1999–2000) heter det: «*Ut fra utviklingen i det norske markedet, og forbruksutviklingen for økologiske varer i våre naboland, mener departementet det er grunnlag for en målsetting om at 10 prosent av det totale jordbruksarealet i løpet av en tiårsperiode skal være omlagt til økologisk areal.*» Høsten 2005 la den rød-grønne regjeringen (Stoltenberg II) frem sin regjeringsplattform (Soria Moria I). Den hadde følgende målsetting for økologisk produksjon og forbruk: «*Det skal være et mål at 15 prosent av matproduksjonen og matforbruket i 2015 skal være økologisk.*» I januar i 2009 ble det lansert en egen handlingsplan for å nå dette målet (Landbruks og matdepartementet 2009). I forordet til denne planen fremhever landbruks- og matminister Brekk at økologisk landbruk ”*har, og skal ha, en spydspissfunksjon i miljørettingen av landbruket.*”

Det er økologisk landbruks potensial for å kunne utvikle alternative plantevern samt å redusere klimabelastningene fra landbruket som trekkes frem som spesielle fortrinn i dette henseende (Landbruks og matdepartementet 2009).

---

¹ Socio-economic and environmental impacts of organic farming. Prosjektet ledes av Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF). Norges forskningsråd har finansiert prosjektet (prosjektnummer 176800) sammen med Forskningsmidler over jordbruksavtalen, Fylkesmannen i Sør-Trøndelag og Oikos. Prosjektet er et samarbeid mellom NILF, Bioforsk Økologisk, Bioforsk Øst, Norsk senter for bygdeforskning, University of Vermont, Danmarks Jordbrugsforskning.

Økologisk landbruk

I følge Debio er økologisk landbruk

”et produksjonssystem som opprettholder sunne jordsmonn, bærekraftige økosystemer og folks helse. Dette systemet bygger på økologiske prosesser, biologisk mangfold og kretsløp tilpasset lokale forhold, istedenfor å være avhengig av innsatsfaktorer med uheldig effekt. Økologisk landbruk kombinerer tradisjon, innovasjon og vitenskap til gagn for vårt felles miljø og fremmer rettferdighet og god livskvalitet for alle (fra IFOAM sin definisjon av økologisk landbruk).” (Debio, 2009a)

Debio kontrollerer og godkjenner økologisk produksjon i Norge. Det vil si at alle økologiske matvarer som produseres i Norge har en godkjenning fra Debio. Denne godkjenningen er en forutsetning for å kunne si at et produkt er økologisk, og for å kunne bruke Ø-merket i markedsføringen (Debio 2009b).

Etter å ha stabilisert seg på rundt 2500 produsenter, øker antallet bønder som driver økologisk igjen. Statistikk for første halvår 2009 viser at 273 nye produsenter meldte seg inn i Debios kontrollordning for økologisk landbruk. Det totale antallet er etter det, 2863 bønder som driver økologisk i Norge (Debio 2009c). Blant de som driver aktivt landbruk, driver omlag en av fire økobønder med melkeproduksjon, nær 40 prosent driver med annet husdyrhold og rundt en fjerdedel til med korn eller annen planteproduksjon. Rundt fem prosent av de som har skog som viktigste produksjon på bruket, er sertifisert økologisk (Trender 2008)². Følgende oversikt er hentet fra rapporten ”Produksjon og omsetning av økologiske landbruksvarer” 1. halvår 2009, som utgis av Statens landbruksforvaltning (2009)

Tabell 1: Økologiske og karensarealer i dekar og prosent av totalt jordbruksareal i drift i 2000 og perioden 2005-2008¹

	2000	2005	2006	2007	2008	Endring siste år, prosent
Totale jordbruksareal i drift	10 421 798	10 354 236	10 344 607	10 320 198	10 240 723	-0,8
Totalt økologisk areal i drift	180 840 ²	364 808	387 345	400 749	402 633	0,5
Totalt karensareal i drift	24 387 ²	65 265	57 427	87 380	118 451	35,6
Totalt økologisk og karensareal i drift	205 227 ²	430 073	444 772	488 128	521 084	6,8
Prosent øko. av totale jordbruksareal i drift	1,74	3,52	3,74	3,88	3,93	-
Prosent øko. og karens av totale jordbruksareal i drift	1,97	4,15	4,30	4,73	5,09	-

¹ Statistikken er forandret fra tidligere års publikasjoner. Tallene presentert i tabellen er jordbruksareal i drift, i motsetning til tidligere års publikasjoner der en lignende tabell presenterte tall for jordbruksareal både i og ute av drift. De økologiske arealene inneholder også arealer til juletrær, selv om dette ikke er inkludert i de totale jordbruksarealene.

² Før 2005 ble areal ute av drift registrert som konvensjonelt i Debiostatistikken, og tallet for ute av drift finnes derfor ikke for denne tid.

Kilde: Statistikk 2008, Debio. Totale jordbruksarealer i drift fra SSB

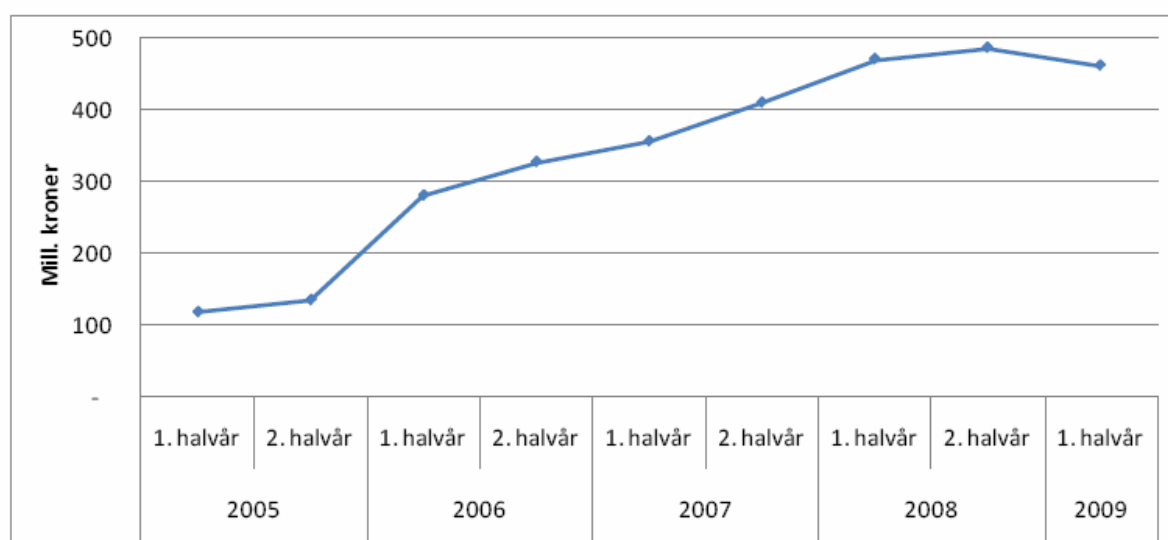
Kilde. Statens landbruksforvaltning 2009:5.

² Trender 2008. Norsk senter for bygdeforskning survey til norske bønder. Undersøkelsen gjennomføres hvert annet år.

Disse tallene viser at det økologiske arealet i Norge utgjorde 3,9 prosent av totalt jordbruksareal i 2008. Når man regner med areal som er under omlegging til økologisk (karens), er andelen 5,1 prosent (Statens landbruksforvaltning 2009). Mens andelen økologisk areal er i vekst, er andelen husdyr som er registrert som økologisk svært lav. Blant storfe er andelen 2,4 prosent, mens sau/lam ligger på 3,9 prosent (Statens landbruksforvaltning 2009).

Omsetning av økologisk mat

Andelen økologiske varer, både når det gjelder produksjon og omsetning har økt mye gjennom 2000-tallet. I Norge ble det handlet økologiske matvarer for mer enn en milliard kroner i 2008. Salget av meieriprodukter og grønnsaker økte mest. I første kvartal 2009 gikk imidlertid omsetningen ned noe.

Figur 1. Utvikling i samlet omsetning av økologiske varer i dagligvare- og faghandel, 2005-2009 per halvår.

Kilde: The Nielsen Company Norge og Alternativ Mat (SLF 2009:18).

Det er meieriprodukter som dominerer omsetningen av økologiske matvarene (30 prosent). Av dette er økologiske oster et vekstprodukt. For denne produktgruppen er det samtidig en høy andel import av oster. Mens de to største gruppene, meieriprodukt og grønnsaker i tillegg til barnemat, har tapt omsetning i 2009, er det vekst i omsetning av egg, frukt, bær og nøtter samt grupper som søte pålegg, snacks, godteri og desserter, matfett og oljer samt kaffe og te gått opp de siste 12 månedene. Totalt er omsetningen av økologisk på 0,86 prosent i Norges dagligvarehandel 1. kvartal 2009 (Statens landbruksforvaltning 2009). Det er med andre ord et stykke til regjeringens mål om 15 prosent.

Norske forbrukere

Norske forbruker har så langt ikke valgt å følge trenden om å kjøpe økologisk mat i samme grad som forbrukere i Europa og Nord-Amerika. I følge Storstad (2007) har norske forbrukere så høy tillit til norsk mat at de, satt på spissen, ikke synes det er nødvendig å kjøpe økologisk mat. Dette kan ses i sammenheng med at det har vært få mat- og landbruksskandaler i Norge

Aarvold (op.cit.) finner at norsk mat har en *emosjonell* betydning for svært mange, enten i form av tradisjonelle norske middagsretter, eller som kultur. Det emosjonelle slår aller sterkest ut hos gruppen som representerer det tradisjonelle segmentet på Monitors verdiskala. Samtidig finner Aarvold (op.cit.) at forbrukernes fokus ligger på produktet og ikke på selve produksjonen. Forbrukerne i studien hadde lite kompetanse om norsk matproduksjon, men trodde at den var bra. Dette samsvarer godt med Storstads (2007) analyser som viser at norske forbrukere har svært høy tillit til den norske maten og det norske landbruket. Et viktig aspekt ved Aarvolds studie er likevel at de positive holdningene ikke fører til en kjøpsatferd som samsvarer. I kjøpsøyeblikket tenker de fleste på pris, kvalitet og smak, og ikke at det er norsk.

Figur 2. Viktighet av norsk opprinnelse på landbruksprodukter 1999-2007.
Kilde: Aarvold 2009:11.

Figuren over viser at andelen norske forbrukere som synes det er viktig å spise norsk mat er synkende. Samtidig er andelen som sier at norsk opprinnelse ikke spiller noen rolle. Aarvold (op.cit.) sine analyser viser videre at tradisjonelle idealister (bondekulturen) synes dette er viktigst, mens moderne idealister (68'er kulturen) bruker norsk hvis det er viktig for retten de serverer. Dette harmonerer trolig også med to av Bugges (2005) middagsforslag; de trendy og de tradisjonelle.

Metode

Formålet med fokusgruppeintervjuene er å identifisere forbrukernes preferanser og kriterier for mat og andre produkter og tjenester fra landbruket. Fokusgruppene skal gi innspill til hvilke verdier de legger vekt på ved ulike produksjonssystemer i landbruket, økologisk versus andre måter å produsere på. Forbrukerne representeres av folk fra et bymiljø (Oslo) og fra et bygdemiljø (Sør-Trøndelag).

Fokusgruppeintervju som metode

Et intervju defineres gjerne som *”en samtale med et særlig formål”* (Olsen 2002:74). Intervjuet som samtale foregår mellom to eller flere personer over et formål som er definert på forhånd (Magnus 2004). Intervjuformen kan variere fra å følge svært strukturerte intervjuguider der de fleste spørsmål er utformet og rangert i en gitt rekkefølge, til å snakke åpent rundt ett eller få tema som angis innledningsvis. I slike tilfeller kan intervjuer følge opp på tema som tas opp eller la samtalen flyte fritt. Gjennom et samtaleintervju kan man få tak i hvordan intervjuobjektet beskriver og forstår virkeligheten innenfor det gitte tema (Magnus 2004). Gjennom sine egne beskrivelser reflekterer slike data informantenes perspektiver i større grad enn hva man ofte oppnår gjennom et spørreskjema (Kvale 1997).

Intervjumetoder der en gruppe personer samtaler med hverandre og forskeren deltar som en gruppeleder, kalleres for gruppeintervju eller fokusgruppeintervju (Magnus 2004). Morgan (1996:23) definerer fokusgruppeintervju som *”en forskningsteknikk der data samles inn gjennom gruppeinteraksjon rundt et emne bestemt av forskeren”*. Definisjonen angir tre viktige moment:

- Fokusgruppeintervjuet en teknikk når målsettingen med datainnsamlingen har et forskningsformål
- Forskeren bestemmer fokuset for samtalen
- Intervjuet ledes av en moderator som initierer diskusjon og introduserer nye aspekter der det behøves (Wibeck 2000)

Bruk av fokusgrupper er effektivt fordi man ved bruk av et relativt lite antall grupper kan generere et stort antall ideer, meninger og måter å uttrykke det som respondentene har opplevd som viktig for sine valg (Morgan 1997, Morgan og Krueger 1993). I tillegg kan man gjennom et gruppeintervju fange opp sosial dynamikk. Gruppesituasjonen innbyr til forhandlinger der medlemmene gjennom samtalen vil påvirke hverandre gjennom verbale og kroppslige uttrykk. Fokusgruppene kan hjelpe forskeren til å få et mest mulig komplett bilde av hva deltagerne i gruppen mener. I en fokusgruppe blir forskerens rolle mindre sentral og forskereffekten kan reduseres.

Ved utforming av fokusgruppene kan man ta hensyn til at deltagerne har noen fellestrekk, men at de samtidig kan skilles ut fra andre kjennetegn. Ved å bruke grupper som er ulike hverandre, men satt sammen av en homogen medlemsmasse, får man anledning til å sammenligne gruppene imellom. Homogene og kontrasterende grupper, vil gi informasjon med større dybde enn hva vi kan få ved å bruke heterogene grupper (Morgan 1993), mens blandede grupper gitte kjennetegn kan produsere kontroverser som vi ellers ikke får tak i (Søndergaard 1996). På tematikken rundt økologisk og konvensjonelt landbruk har det tidligere vist seg å være vanskelig å sette sammen heterogene grupper. Konfliktlinjene var sterkere mellom disse gruppene enn det som ble antatt ut fra den offentlige diskursen (Heggem og Bjørkhaug 2006).

Før første fokusgruppeintervju ble gjennomført (mars 2009), ble det utformet en intervjuguide (Se vedlegg 1).³

---

³ En tilsvarende, men tilpasset, intervjuguide ble også utformet for gjennomføring av fokusgruppeintervju av nøkkelpersoner i tilknytning til økologisk landbruk i Sør-Trøndelag.

Bygdegruppen

Fokusgruppeintervju med bygdefolk ble gjennomført i en landbrukskommune i Sør-Trøndelag. Kommunen er blant de som har oppnådd en høy andel økologisk produksjon, dvs. er medlemmer av Oikos 10-prosentklubb (dvs. har mer enn 10 prosent økologisk landbruksareal (Oikos 2009)).

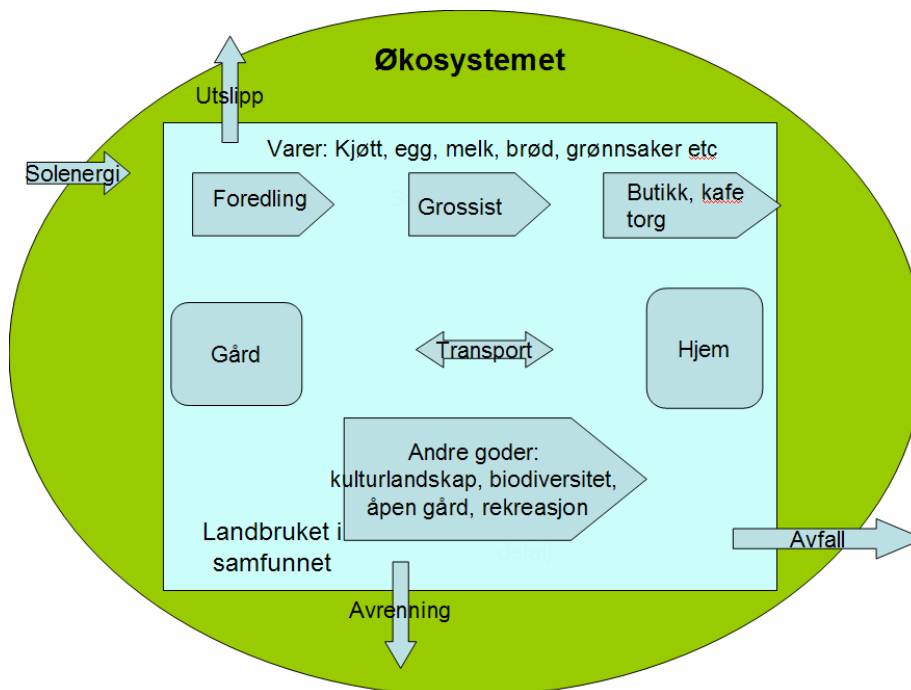
Det var ønskelig å sette sammen en gruppe folk fra bygda som representerte ulike alders- og yrkesgrupper. Det var også ønskelig å ha en jevn kjønnsfordeling. I rekruttering av gruppedeltagere fikk vi hjelp av lokalkunnskap, slik at vi kunne sette sammen en gruppe som tilfredstilte våre ønsker i forhold til bredde i utvalget. Syv personer deltok i fokusgruppeintervjuet, fire kvinner og tre menn. Disse var i aldersspennet fra en elev ved videregående skole i slutten av tenårene til en pensjonist i slutten av 60-årene. Tre av informantene bor hjemme med små barn. Mange har vokst opp på gård eller småbruk, men ingen av respondentene bor på en gård som driver kommersiell produksjon. Gruppen representerte personer i ulike yrkesgrupper.

Intervjuet ble gjennomført av Karen Refsgaard, NILF og Hilde Bjørkhaug fra Bygdeforskning. Innledningsvis ble gruppen presentert for tema: å diskutere norsk landbruk og økologisk jordbruk ut fra en samfunnsmessig vurdering. Det vil si som mat, som produsent av andre goder, i en jord til bord tankegang. Informantene ble bedt om å reflektere over positive og negative egenskaper ved landbruk generelt, og ved økologisk spesielt. Videre skulle de diskutere hva som ligger bak et valg om å handle økologisk i butikken om man gjør det.

Informantene ble innledningsvis bedt om å fylle ut et skjema med fem spørsmål.

- Hvilke positive egenskaper mener du norsk landbruk har?
- Har norsk landbruk noen ulemper/negative egenskaper. Forsøk i så fall å beskrive de?
- Hvilke positive egenskaper mener du økologisk landbruk har?
- Har økologisk landbruk noen ulemper/negative egenskaper. Forsøk i så fall å beskrive de?
- Hvilket landbruk (fra jord til bord) foretrekker du? (dvs. hvordan landbruket produserer, varer og tjenester transporteres, foredles og brukes i fremtiden?)

For hvert spørsmål var det mulighet til å fylle inn flere svar. Hensikten med å la informantene fylle inn skjema på forhånd, var at de kunne få litt tid å reflektere over egne tanker om tema før diskusjonen i plenum. Etter at skjema var fylt ut fikk deltagerne presentert en figur som kunne illustrere landbruket i samfunnet. Informantene ble bedt om å vurdere tegningen og tilføre informasjon som manglet, eller ta ut hvis det er ting som ikke passer inn med egne forestillinger.

Figur 3: Landbruket i samfunnet
Kilde: Karen Refsgaard

Selve diskusjonen i plenum om figuren, hva de hadde vektlagt i spørreskjema samt andre tema som ble tatt opp, tok en time og 40 minutt. Totalt brukte vi to timer på opplegget. Intervjuet ble tatt opp og transkribert og analysert.

Bygruppen

Ni personer deltok i gruppeintervjuet. Rekrutteringen ble gjort telefonisk av NORSTAT på oppdrag fra NILF. Utvalgsriteriet var at man skulle ha kjøpt økologisk mat i 2009, samt være mellom 20 og 65 år, samt at det totalt skulle være jevn kjønnsfordeling i gruppa og jevn aldersspredning. Av de som ble rekruttert var fem kvinner og fire menn, fordelt i aldersgruppen 20 til 65 år. Tre av informantene har barn, to av disse har voksne barn som er flyttet ut, en har et hjemmeboende barn i slutten av tenårene. Tre av informantene bor sammen med partner/ektefelle. Informantene bor i Oslo.

Intervjuet ble gjennomført av Stig Gezelius og Karen Refsgård fra NILF. Prosjekteier har foran dette intervjuet valgt å endre intervjuguiden og tema for intervjuet (se vedlegg 2). Både spørreskjema om synspunkt på landbruket ble tatt bort, samt at figuren om landbruket i samfunnet heller ikke ble brukt. Dette ble gjort for å tone ned forskernes rolle som premissleverandører for diskusjonen.

Intervju med bygruppen ble gjennomført i juni 2009.

Gruppen blir innledningsvis introdusert for tematikken for intervjuet: Å snakke om ting som har med mat å gjøre: hvilket forhold informantene har til matlaging og hva som kjennetegner et godt måltid. I forbindelse med handlevaner blir informantene bedt om å rangere ulike gitte kriterier for hva de legger vekt på. Disse er *billig, sunt, god smak, delikat utseende, miljøvennlig, rettferdig handel, norsk, fin innpakning, eksotisk, dyrevennlig, lavt innhold av tilsetningsstoffer og lite forarbeida*. Informantene blir samtidig oppfordret til å legge til andre

kriterier på tomme lapper ved behov. Hver informant får anledning til å presentere sine prioriteringer under intervjuet. Det blir videre spurt om hva informantene prioriterer når de skal lage mat til gjester. Avslutningsvis i intervjuet blir det diskutert hvilke grupper forbrukere som handler/kan tenkes handler økologisk, om nye måter å fremstille mat på, og helt til slutt, noen refleksjoner om gårdene som produserer mat. Siste spørsmål til informantene er om økologisk landbruk har en samfunnsmessig betydning. Selve intervjuet tok to timer og førti minutt. Intervjuet blir tatt opp, transkribert og analysert.

Gjennomføring av analysene

Analysene av de to gruppene gjennomføres separat. Siden fokusgruppene har hatt ulik inngang og stimuli, er det ikke ut fra metodiske kriterier mulig å gjennomføre en systematisk komparasjon av materialet ut fra en by-bygde dimensjon.

For hver av gruppene presenteres og kommenteres resultatene fra henholdsvis spørreskjema og rangering av kriterier separat. Videre settes det opp to analyseskjema for hver gruppe, et som angir verdier, preferanser *for landbruket* og et som angir verdier og preferanser *for kjøp av mat*. Det som har med økologisk mat og landbruk å gjøre, vektlegges i analysene. Avslutningsvis diskuteres potensielle sammenfall mellom de to datamaterialene.

Analyser

Bygdegruppen

Som nevnt over startet intervjuet med bygdegruppen med at informantene fylte ut et åpent spørreskjema om positive og negative sider eller egenskaper ved norsk landbruk generelt, og økologisk landbruk spesielt. Svarene er samlet i tabellen under.

Tabell 2: Sammendrag av spørreskjema om landbruk – bygdefolk

Norsk landbruk		Økologisk landbruk	
Positivt	Negativt	Positivt	Negativt
Arbeidsplasser på bygda	Kostbare enheter	Ingen sprøytemidler	Kostbart
Billig	Kort vekstsesong	Naturlig kvalitet	Arealkrevende
God kvalitet	Industrialisering	Mineraler/vitaminer	Arbeidskrevende
Gode levekår for bønder	Sentralisert foredling	Lite smitte i mat	Lang vekstsesong
Godt omdømme	Giftsstoffer	Genetisk mangfold	Mindre avlinger
Kortreist	Utslipp i vassdrag	God ideologi	Nerdete
Kulturlandskap	Gjengroing	Bra for naturmiljøet	Mye transport pga få bruk
Levende bygder	Rovdyrholdninger	Dyremiljø	
Matvaresikkerhet	Utilfredse bønder	Dyrevelferd	
Oversiktlig	Deltidsbruk	Biologisk mangfold	
Sunt	Lite kreativt	Variert drift	
Rent	Organisasjonsstyrt	Ressursbesparende	
Strengt reguleringer	Liten endringsvilje	Synlighet	
Spredt	Liten innpass for u-land	Kostreist	
Tilfredsstillende		Tilleggsqualiteter	
Trivsel		Smak	
Trygt Tilgjengelig		Kreativt	
		Tilfredse bønder	
		Gode historier	

Tabellen angir hvilke verdier og preferanser informantene uttrykker skriftlig om landbruket. De positive sidene ved landbruket som informantene vektlegger for norsk landbruk gjelder også i stor grad for økologisk landbruk. For økologisk landbruk angis potensielle tilleggsv verdier og færre negative sider.

Det norske landbruket representerer for disse informantene noe nært og trygt, god kvalitet på produksjon og produkter, samt arbeidsplasser for bønder og andre på bygda. Det er også viktig for pleie av det nære kulturlandskapet. Økologisk landbruks tilleggskvaliteter blir oppgitt å være bedre naturmiljø og mangfold, bedre dyrehelse og dyrevelferd, samt bedre kvalitet på produktene. Det blir også trekt frem at økologisk landbruk kan bidra til høyere trivsel, mer kreativitet og variert drift.

Av negative trekk ved landbruket trekkes vanskelig økonomi frem, at det stadig industrialiseres og rasjonaliseres f.eks. gjennom færre slakteri og lengre transport for dyr og varer. Liten inntjening på bruket, mye arbeid utenom for bøndene, fører igjen til liten tid til kreativitet og utvikling på gårdene. Utslipp i vassdrag og bruk av giftstoffer i produksjon trekkes også frem som negativt. Det oppgis færre negative sider ved økologisk landbruk. Vesentlig er likevel at det er dårlig økonomi/kostbart, mer arbeid, mindre avlinger og mer arealkrevende, samt at få økologiske enheter medfører mye transport for å hente og levere til hver gård.

Den følgende delen systematiserer selve samtalematerialet fra intervjuet med bygdefolket under en del tematiske overskrifter. Den første delen handler om det norske landbruket, utdypinger av sterke og svake sider, samt hva et økologisk landbruk kan representere. Videre er det en bolk der tanker og argumenter omkring mat og handel presenteres. Avslutningsvis trekkes frem tanker om det ideelle landbruket.

Det norske landbruket

Etter å ha fylt ut spørreskjema ble gruppen presenter for figuren "Landbruket i samfunnet" som er vist over. Samtalen dreide da rask til å snakke om det nære og trygge med landbruket og hva man akkurat hadde fylt ut i spørreskjema.

En av kvinnene i gruppen sier:

Ja, for det første så må jeg si at jeg ikke er noen ekspert. Når jeg satt og svarte på spørsmålene deres så tenkte jeg at jeg ikke har tenkt så mye i de der banene egentlig, positivt og negativt. Skal jeg si hva som er positivt? Det er at man får til veldig mange jobber i distriktene, både på gården som transport, butikken, det er jo mange jobber som blir skapt. Og en annen ting som er positivt med norsk landbruk, det er at det er forutsigbart, noe du kan stole på.

Intervjuer: Kan du forklare hva du mener med det?

Altså, det er det. Der er ikke slik at plutselig så i morgen så har vi ikke varer eller.. vi kan gå på butikken og vi vet at vi får varene der, vi er trygg på det. Det skaper trygghet. Og vi vet hvilke varer vi får, vi vet hvilken kvalitet den har. Det er ikke enten/eller, liksom. Men det er sånn som det er, det vet vi. På den måten blir du jo en trygg forbruker og, i og med at du vet at du får den maten eller melka som du ønsker.

En annen kvinne tilføyer:

Jeg synes det er trygt i forhold til det at det er forutsigbart, og i forhold til hygiene tenker jeg da. Det er veldig viktig med god kvalitet. Og det er forholdsvis billig.

Forestillingen om at det norske landbruket produserer ren, trygg mat med god kvalitet er godt representert i denne gruppen. En av mennene i gruppen setter dette i kontrast til de forestillingene man har og får av landbruket i andre land:

Oversiktligheten i norsk landbruk er et godt poeng, synes jeg da. Føler at en kjenner de som jobber med det.. eller, jeg gjør jo ikke det da, men har den følelsen likevel. Altså sett opp i mot sånn kanskje propaganda på en måte, sånn belgisk kjempe-kjøttfe, for eksempelvis. Det blir på en måte motstykket til norsk landbruk, i min enkle tankeverden. Da blir norsk landbruk veldig bra! Men det er nok sikkert propaganda som er nådd igjennom til med da, sånn sett... så.. oversiktligheten.. (...) Nei, altså en ser andre land nedover i Europa som driver på en helt

annen måte. Og det er jo kanskje EU-motstandere som er flink til å fremheve slike ting da, jeg vet ikke. Budskapet selger jo. Det ser jo jeg og når dyrevelferden ofres for kostnadseffektivitet. Så det blir jo så en tenker norsk da.

Samtidig så er gruppen oppmerksom på en del negative trekk ved utviklingen i landbruket. At landbruket stadig rasjonaliseres, innebærer tap av arbeidsplasser i distriktene. Dette gjelder både på gårdene, men også i foredlingsindustrien i tilknytning til landbruksproduksjon. Flere i gruppen trakk frem at det har konsekvenser for dyrenes velferd, for kvaliteten på produktene og for miljø i form av lengre transportavstander.

Vi ser det jo også i det som skjer, for eksempel de lokale slakteriene blir lagt ned og blir flyttet. Det trenger ikke være sentralt, men sånn at transport av dyr blir mye lengre. Det går mye på dyrene sin velferd og også det her med kortreist mat og utslipp og alt sånn. Det skal jo tilbake til forbrukerne derifra. Så de var sikkert bedre før da, når alle hadde fem sauer og ei ku.

En annen sier at:

Ja, jeg er enig med det han sier at det med kortreist mat og slik, det syns jeg er viktig. Det går litt feil vei, jeg syns det. Når slakteriet nå bygger nå ut i Malvik, og frakter kyr fra hele landsdelen... det har litt med dyrevelferden å gjøre, så det går litt gale veien. Sammenlignet med Europa så er vi langt fremme likevel, for at når jeg ser på transporttilfellene jeg har sett på TV- kjører kjøttedyr fra Vest-Europa til Øst-Europa og slakter der fordi det er billigere... Det henger jo sammen med økonomi. Lang transport medfører stress for dyra.

Igjen brukes det referanser til hva som skjer utenfor landegrense, og vi vet fra tidligere studier at norske forbrukere gjerne sammenligner norsk landbruk med det "utenlandske" når de blir bedt om å komme med sin mening om norsk landbruk eller om norske matvarer (Storstad 2007).

En annen bekymring er at bruk legges ned og kulturlandskapet forringes:

Men det er jo synd da, når man tenker på kulturlandskap hvis gårdene og jorda ikke drives, så gror igjen. Det er veldig synd. Hvis du reiser litt rundt oppe i Nord-Norge, så er det jo grodd igjen mange plasser, og det er jo kjempesynd.

Det refereres også til gamle fotografi av bygda som viste at det var mye mindre skog før.

I forbindelse med kritikk mot det "ordinære" landbruket, kommer også spørsmål om det økologiske landbruket opp. En bekymring er at vanlige bønder ikke har tid til å utvikle gårdene sine lengre, siden de ofte har mye av arbeidsdagen bundet opp i inntektsgivende arbeid utenfor bruket. Om dette sier en av kvinnene:

Det forbinder jeg med sånn kreativt landbruk. Fordi det er nyskapende, men.. nå sier jeg noe som jeg kanskje ikke har så mye greie på, men kan jo si det for det da; det virker som om norsk landbruk er veldig lite kreativt til tider, et vanlig ordinært landbruk, de sitter og maser på penger. Veldig opptatt av penger og masseproduksjon. Og det kan være slik at det er veldig mange som jobber utenom bruket, og kanskje fulltid, og dette stjeler tid fra landbruket. Mye av den tiden de er utenom bruket i jobb, det kunne de ha brukt til og utviklet bruket. Der

tror jeg det kunne ha vært gjort mye. Ser oppe i dalen oppe hos oss, det er ikke mange fulltids gårdbrukere.

En annen kvinne sier at

(...) det økologiske landbruket var en nisjeproduksjon, de kjører jo veldig på den her gode historien. De selger jo historier. "Klara på setra som har ordnet den her rømmen her i hundre år", og det er jo litt av forskjellen - de selger jo godt på det, de gode historiene, og det er på en måte en del av varespekteret i økologisk mat, og det vil jo og være en del av foredlinga. Sånn som Røros-osten feks, Rørosmeieriene, de tror jeg har litt av den her gode historien og... og det påvirker jo deres foredling...

Om å handle økologisk

Gruppen blir videre ledet inn på tema om hvorvidt de kjøper økologisk mat i butikken. Med unntak av en av informantene, er bruker ikke deltagerne i gruppen å handle økologisk fast. Hun som handler mest økologisk kaller seg selv for en idealist. Hun sier:

Det er ikke sikkert det er sunnere, det kommer jo an på hva du måler. Men det er jo mat... jeg er jo sånn idealist, en familie på seks personer, og vi kjøper nesten bare økologisk hvis vi får tak i det. Men det er jo fordi at all annen konvensjonell mat mener jeg inneholder giftstoffer, men det sa ikke den målingen noe om (refererer til debatt i media. red.anm.). Den snakket om helseeffekt og ikke om... det er mulig at den ikke var målt over lang nok tid.

Pensjonisten i gruppen sier han har smakt på økologisk mat.

- Har smakt på det... *ler* Nei, gulrota er god. Men jeg syns det er vanskelig å kjenne forskjell på andre ting, det syns jeg. Så det må bli en mer idealistisk innstilling hvis en skal kjøpe noe.

Gruppedeltagerne resonerer rundt hva som eventuelt er fordelene ved økologisk mat. En av kvinnene sier:

Altså, det er jo naturlig, er det ikke det da? For hvis en bruker giftstoffer, hvis en bruker sprøytemidler, så vil jo resten og dø ut. Så det må jo gå på andre ting enn bare ugresset. Det må jo være positivt, det må jo være en eller annen langsiktig positiv effekt for helsa vår, tror jeg. Men om vi får gleden av å oppleve det, det er jeg ikke så sikker på. Men for meg så er det pris og smak som er avgjørende. Og gulrota skal jeg prøve da, for jeg syns gulrota er så beskt. Ikke noe er som de gangene vi dro opp gulrøtter selv hjemme på gården og spiste, ikke sant? Jeg finner aldri tilbake til den smaken, jeg. Det er jo rågodt, vet du! Tørka den i gresset og spiste den. Men nå finner jeg aldri gulrøtter som smaker sånn, de smaker så beskt.

At økologisk mat havner i handlekurven av helt andre årsaker kommer frem gjennom en av mennenes uttalelser:

Jeg må jo innrømme at det er sjelden jeg står der da. Det er stort sett fruen som shopper mat da. Og når jeg kjøper mat, nesten flaut å innrømme det, men det går litt etter farger som jeg syns ser litt morosomt ut. Så er det økologisk, så er det det. Er det det ikke, så er det heller ikke det. Hvis jeg får lyst å prøve noe nytt så er det fin farge, så kjøper jeg den.

Intervjuer: *er det noen farger som er...*

Nei, det er litt avhengig av dagsformen hvilken farge som slår an. Jeg prøver å ta noe som ikke er vanlig da, så det kan jo kanskje være at det blir litt økologisk da? Kjøper noe Max Havelaahr. Har finere etikett.

Han sier videre om å handle økologisk, at det også handler om å bryte det vanlige handlemønsteret:

Kanskje vi skal se mer på farger likevel da? Det handler jo om å bryte et mønster. For man går jo å kjøper Gilde grillpølse og den type melk og Norvegia hvitost og salami, så en har jo det der faste mønsteret. Kjøleskapet er likt, samme leverposteien og... det er ikke så veldig stor forskjell rund omkring i mange hjem. Så hvis en velger økologisk så velger en noe annet. Det å bryte et mønster, det er ikke så lett for folk. Må gjøre det litt mer kult og litt mer morosomme farger for å... jeg sier det litt på tull, men jeg tror jeg mener det litt og.

At økologisk også kan være en del av dagens motebilde trekkes frem av hun som handler mest økologisk.

I Danmark er det jo rå-trendy. Det er litt med det og at det er liksom trendy. Du begynner å få det litt i Norge og at du har den miljøbølgen. Men i Danmark har du jo et sånt varehus, egne varehus for økologisk mat. Jeg er jo så hypa, at jeg kjøper jo bare økologiske bomullsklær til ungene, bare fordi jeg tror det er lurere. Men det er jo bare inne i mitt hode og, ikke sant?

Hun sier videre at hun opplever seg selv som kritisk i forhold til hva som publiseres om økologisk i media:

Og så er jeg veldig, veldig kritisk til alt som står i media fordi jeg har jobbet i media selv, og jeg vet at slike undersøkelser som du, (en av de andre red.anm.), snakker om, og at alle forskningsresultat som står på trykk i avisene da er det én setning i en svær rapport som er tatt fem og løftet opp.. så for å være sikker på at det som står i avisa er sant, så bør du lese rapporten. Jeg skulle på ett vis ønske at flere hadde vært litt kritiske.

Mote, informasjon eller publisitet kan også føre til at noen føler avmakt, blir lei av å skulle forholde seg all informasjonen om hva som er bra eller dårlig, sunt eller usunt. En av kvinnene sier:

Det har kanskje noe med samvittigheten min å gjøre, som forteller at jeg tenker ikke over det rett og slett. Jeg tenker helt egoistisk, kjøper billigst, tror ikke helsen er bedre i fra økologiske varer. På en måte så irriterer det meg litt at den der propagandaen at kjøp økologisk for det er sunnere, spis deg sunn og sånn. Og det er jeg litt provosert av. Jeg er lei det, jeg orker det ikke. Så derfor så tenker jeg at jeg holder meg til det vanlige, holde meg frisk tenker jeg. Det høres litt rart ut, men jeg tenker slik.

I tillegg kommer gruppen inn på dette med mer-pris på økologiske varer. En av informantene hadde sjekket hva mer-prisen på økologiske produkter er i lokalbutikken. Han hadde fått informasjon om at den lå på omkring 20 prosent.

En av kvinnene resonerer:

Hvorfor skulle jeg velge økologisk, jeg tror ikke jeg får bedre helse av det, og jeg vet at det er billigere varer de vanlige varene, og selvfølgelig tar jeg det. Nå er ungene mine voksne, men før handla jeg billigst, fiskekaker på OBS og sånn.. 10 kg. fiksekaker. Klart jeg gjorde det. Og jeg tror det er ganske mange som gjør sånn som meg, kjøper billigst. Tenker penger. Selv om jeg opprinnelig vet at kanskje økologisk er... at jeg skulle ha gjort det for å støtte landbruket, sant, og kanskje det gjør at landbruket endrer seg da? Det kan jo hende. Jeg vet ikke om det skjer fordi om jeg kjøper varer, men om det blir etterspurt det vet ikke jeg...

En annen kommentar er at:

Det koster mye å være idealist da, vet du. Det er dyrere

Studenten i utvalget har ikke begynt å reflektere så mye over sine innkjøpsvaner, men sier realistisk:

Mm.. altså, økologiske er jo dyrere. Så som student tar jeg lett de billigste valgene..

Gruppen diskuterte videre forholdet til pris og hva som er faktisk utgifter til mat. Den eldste i gruppen minner om hvordan denne utviklingen har vært:

Men vi bruker kun 10% av inntekten vår på mat. Før var det 60%.

En annen tilføyer

(...) Så det er ikke dyrt altså.

Og en tredje:

Pappa sier at uansett om det er gått opp, så er det ikke dyrt med mat...

Intervjuer: *Er dere villige til å betale mer?*

Mens to av informantene svarer ja til dette, svarer hun som kjøper økologisk reflekterer over prisforskjellen der:

Vi betaler jo mer vi som bare kjøper økologiske, så det blir jo dyrere. Men det er jo et bevisst valg, vi må jo bruke mindre på... Hvis jeg ikke hadde hatt råd til økologisk hadde jeg kanskje spist mindre, eller gått over til konvensjonelt da...det handler om penger. Hadde tilbudet vært større på økologisk hadde vi handlet alt økologisk.

De ulike kriteriene eller vurderingene rundt innkjøp av mat i bygdegruppen er samlet i tabellen under. Listen angir ikke grad av tilslutning til de ulike momentene i gruppen, bare at de kom frem under samtalen. Listen kan heller ikke ses på som uttømmende i den er et produkt av det tema og styrt av den konteksten som var satt for fokusgruppeintervjuet.

Tabell 3: Momenter ved matvarehandel

Smak	Tilgjengelighet/utvalg
Billig	Mote/trend
Sunt	Lokal
Dyrevelferd	Bryte mønster
Miljø	Hygiene
Kort transport	Forutsigbarhet
Matvaresikkerhet	Kvalitet
Mattrygghet	Trygg
Norsk	Vane
Tilsetningsstoffer	Kaloriinnhold
Fin innpakning	Hygiene
Helse	Hormonfri
Sosial status	God historie
Idealistisk	Økologisk
Vitaminer/mineraler	

Den ideelle driftsformen

Fokusgruppen diskuterte hva som er det optimale landbruket ut fra deres ståsted. At økologisk kan være en del av svaret kommer frem gjennom følgende sitat:

Men jeg ser jo helt klart at økologisk drift kan være bra. Og jeg ser jo hvordan (NN) driver, og jeg ser jo det at det er en fin måte å drive gården på. Du får med ungene, og du får med dyrene ut og...

Informanten henviser til mannen til en av de andre i gruppen. De har et lite småbruk med litt smådyr og fugl som drives økologisk. Kona sier:

Han er ikke bonde da, han er småbruks... mannen min er, ja hva skal jeg si da, veldig idealist på det her her. Så alt er økologisk ja, jeg vet ikke helt, for jeg er ikke så veldig involvert i det. Jeg spiser bare økologisk mat jeg.

En av mennene i gruppen har vært innom på dette småbruket:

Jeg samler på biller, og hvis jeg kommer på gården deres finner jeg mye mer ute i åkeren enn ellers. Det biologiske mangfoldet er mye større på gårder som driver økologisk, det er ikke tvil. Åkerkanter spesielt, det er interessant for meg. Så jeg kan plukke ut hvem som er økologisk og hvem som ikke er det.

Gjennom prat om hva man ønsker fra et landbruk kobles økologisk til noe som kan være positivt for lokalsamfunnet. En av kvinnene tenker høyt om dette:

Ja, jeg ser jo det når jeg sitter og forteller positive ting om økologisk landbruk, så jo masse positivt her som jeg nevner og som... og sånn sett så hadde jeg ønsket at landbruket hadde vært. Men jeg vet ikke om det er fordi at jeg... kanskje hvis folk flest blir mer bevisst hvordan de egentlig støtter, så vil de også støtte økologisk landbruk? For det blir jo kanskje et helt annet type bruk...

Lik tabellen 3 over, er momenter ved det ideelle landbruk samlet i tabellform. Denne listen er heller ikke ment å være uttømmende, og angir heller ikke grad av tilslutning til de ulike

momentene som er satt opp, men den gir et godt bilde på en del av de faktorene som bygdegruppen reflekterte over i fokusgruppeintervjuet.

Tabell 4: Momenter i et ideelt landbruk

Arbeidsplasser i distriktene	Hormonfritt
Biologisk mangfold	Kort transport
Dyr	Kulturlandskap
Dyrevelferd	Lite kunstgjødsel
Forutsigbarhet	Matvaresikkerhet
God jordkvalitet	Nært/kjent
Godt omdømme/legitimitet	Trivelig
Giftfritt	Trygt

Bygruppen

Fokusgruppeintervjuet starter med at deltagerne introduser seg selv over for de andre. Videre presenterer de sitt eget forhold til mat og matlaging, og kort om hvor de bruker å handle. De aller fleste i gruppen oppgir at de er interessert i mat. De blir videre presentert for lapper med ulike de ulike kriteriene for å handle mat, og blir bedt om rangere etter hva de synes er mest og minst viktig når de skal handle mat i butikken. Hovedresultatene fra dette gjengis i tabell 5 under.

Ut fra diskusjonen av rangeringen, kom det frem at de fleste vektla mellom fra en til tre, kanskje fire kriterier som viktige når de handlet. Jeg har derfor valg å gjengi hvilke kriterier som scorer ofte på disse plassene. Plasseringer lavere ble omtalt som tilfeldige, eller vanskeligere å skille/rangere. Kolonnen til høyre angir hvor mange som plasserte kriteriet blant de fire første.

Tabell 5: Rangering av kriterier ved handel av mat

	1. rangering	2. rangering	3. rangering	4.rangering	Totalt
Sunt	4	1	2	1	8
God smak	2	3	2	1	8
Billig	1	1	2	0	4
Dyrevennlig			2	2	4
Lite tilsetningsstoff		3	1		4
Miljøvennlig		1		2	3
Norsk	1		1		2
Eksotisk	1			1	2
Delikat utseende				2	2
Rettferdig handel					0
Lite forarbeidet					0
Fin innpakning					0

Rangeringen angir det at maten er sunn, og at den har god smak, er det aller viktigste for deltagerne i gruppen. Fire av informantene rangerer også billig blant topp tre, mens både dyrevennlig og at det er lite tilsetningsstoff har stor betydning for inntil fire respondenter. Innpakning, bearbeidingsgrad eller rettferdig handel får ingen score blant de fire viktigste. At maten er norsk, spiller også ut fra denne rangeringen mindre rolle for de fleste.

Analysen videre baserer seg på det transkriberte fokusgruppeintervjuet. Gjennomgangen av datamaterialet vil til en viss grad utdype resultatene i tabellen over. I tillegg diskuteres forholdet til økologisk mat og til landbruk

Begrunnelser for handle og spise den maten man handler

At maten skal være sunn, ble rangert høyt av de fleste. En av de yngre kvinnene forklarer:

Nå har jeg tatt ut fra hverdag. Og da har jeg sagt sunn på første plass. Da spiser jeg vel egentlig bare, jeg spiser ikke pasta og ikke poteter, holder meg egentlig veldig til, hvis jeg kjøper pasta kjøper jeg grov, jeg spiser magert kjøtt, og veldig mye grønnsaker. (...) jeg tenker på at det skal være magert, og jeg tenker også på at det skal være bra for kroppen, få mye grønnsaker og mye sånt.

En av de andre kvinnene har også plassert sunt på første:

(...) og det er jo fordi jeg er litt opptatt av helse og det jeg skal spise det skal på en måte ikke ødelegge kroppen min og jeg skal fungere, den eneren den sunt den henger litt sammen med treeren som er lite tilsetningsstoffer, og det er fordi jeg oppdaga som tjueåring at jeg ble veldig veldig dårlig, og hadde en veldig god lege, sånn vanlig allmennpraktiserende, og han klarte å finne ut hva det var, og det var et tilsetningsstoff som jeg reagerte veldig på, jeg fikk migrene som gjorde at jeg mista synet blant annet, så det var veldig alvorlig når du kjører bil, og plutselig er mange minutter uten syns liksom. Og derfor begynte jeg med økologisk, for da begynte jeg å lese på hva det er på i maten, og blant annet iskrem kan ikke jeg spise, det er alt for mye rart der, jeg vet ikke helt sikkert hva jeg ikke tåler, derfor unngår jeg mest mulig tilsetningsstoff. Så hvis jeg finner noe "og dette ser godt ut", også bare, nei, det er altfor mye e-stoff, og da blir jeg frastøtt veldig. For jeg må vite hva det er i maten. Noen tilsetningsstoffer kan jeg spise, men noen vet jeg helt sikkert jeg blir dårlig av. Så sunt, det er selvfølgelig at det er bra for kroppen min, at jeg slipper å ta vitamintabletter og at jeg klarer og..at jeg syns jeg fungerer da, og at jeg ikke har da..og jeg har ikke hatt anfall på tjue år tror jeg, sånn ordentlig migreaneanfall, på grunn av at jeg spiser, unngår tilsetningsstoffer.

Å spise sunn mat ble trekt frem av alle kvinnene i gruppen. I tillegg det som fremkommer i sitatet over, er det en kvinne som følger spesialdiett av helsemessige årsaker, mens en annen kobler bedret helse til et bevisst kosthold med minst mulig tilsetningsstoffer.

En av de unge mennene har også rangert sunt øverst:

Jeg har sunt først, det er fordi jeg liker å spise litt sunt og det er også det som smaker, det jeg liker, det jeg syns er best på smak, det er typisk sunn mat. Og så har god smak andre plass.

Smak

God smak kobles også til ferskhets og mangel på tilsetningsstoff. En mann i utvalget sier:

Jeg har god smak først. (...) Jeg tenker mer sånn naturlig da, på en måte at det er sånn, at det er uten tilsetningsstoffer og at det er på en måte ferskt da, hvis du skjønner.

En annen av mennene sier:

Ja, altså smak har jeg satt på andre plass. Det er kanskje litt kontrast til det jeg sa i sted at jeg har først og fremst lyst til å bli mett når jeg spiser. Men som sagt når jeg har sjansen vil jeg gjerne ha god smak men i tillegg det eksotiske altså, det å forsøke ut nye ting, så, en slags kombinasjon av det, forsøke ut nye ting for å finne gode smaker.

De fleste snakker om at det er viktig at maten smaker godt. God smak blir imidlertid ikke utdypet i særlig grad, men knyttes av noen til at maten er sunn på den ene siden, på den andre siden er god smak noe som knyttes til mindre sunn mat som helge og festmat.

Billig

Og så har jeg billig på andre plass, ikke så veldig interessert i å bruke mye penger på mat, selv om det blir en del når jeg velger mye grønnsaker og sånt, men det er i hvert fall, jeg tar alltid det billigste alternativet som regel.

Noen i utvalget har fått mer anstrengt økonomi og velger å kutte på matbudsjettet, andre er opptatt av å ikke spar på matinnkjøpene:

Ja. Jeg har vært student i mange år, jeg ble ferdig for et år siden, og har spist billig i årevis, og nå har vi god økonomi og da ser jeg ikke noe grunn til å spare på maten for øyeblikket. Så da kjøper jeg det som jeg har lyst på.

En godt voksen mann i gruppen har plassert billig på første plass selv om økonomi ikke er et problem:

Ja, jeg er vel kanskje litt uenig med en del her, men det kommer kanskje av at jeg er del generasjonen over og sånt noe. Men jeg har faktisk satt billig på første plass. Og grunnen til at det er rett og slett kan du si at for noen år siden så liksom kan du si da hadde jeg dårlig råd, nå har jeg veldig god råd. Men jeg lærte meg egentlig kan du si å kjøpe billig. Når jeg går i butikken i dag så ser jeg etter First Price-produktene. Hvorfor jeg gjør det? Jo, fordi at First-price produktene inneholder akkurat like, er like gode som de som koster dobbelt så mye. Og hvorfor kan jeg ikke kjøpe det som er billig når eventuelt det er like bra som det som er dyrt. Og så, jeg går alltid og titter etter, eller tenker alltid pris, når eventuelt kan du si når jeg er ute. Derfor så reiser jeg også over til Sverige som du sier, og eventuelt kan du si kjøpe maten fordi at der er det mye billigere enn å kjøpe det her. Derfor så, derfor så er det jo kanskje det første kriteriet når eventuelt jeg skal kjøpe mat, er pris.

Norsk mat

Det er en som har rangert Norsk som viktigste kriterium uten at det blir utdypet i intervjuet. En av de andre som synes at norsk er viktig forklarer det med oppveksten:

Og hvorfor norsk? Jo, fordi at når jeg vokste kan du si og var ungdom i 60-tallet så gikk det en kampanje som het kjøp norske varer. Og det var liksom at ved å kjøpe norsk så støtter du norsk industri. Og norsk industri, det var liksom det som var vi skal verne om de norske arbeidsplassene, det var liksom kan du si den gangens motto. Og jeg er, og det henger såpass

i meg, at hvis jeg har to produkter og de har samme pris, og en er norsk og en er utenlandsk, så vil jeg automatisk gripe den norske.

Informanten rangerer pris over det norske.

At maten er norsk beskrives av en som:

Ja, den er litt i den store gruppa av litt ubestemmelige synes jeg. Det er ikke veldig bevisst at det havna på femte heller enn sjuende eller åttende.

For en annen som har rangert norsk på femte plass, og eksotisk på første, sier:

(...) det betyr mer at det er eksotisk, synes jeg, det vil si, vanligvis ikke norsk, men gjerne også norsk hvis det er noe jeg ikke kjenner fra før eller lokale varianter av noe slag.

Informanten er åpen for å utforske norske smaker på lik linje med eksotiske smaker fra andre steder:

Ja, det er en slags blanding av det og det å være turist i eget land i stedet for å ikke kjenne sitt eget land. Det synes jeg er litt greit. Men det preges mye av nysgjerrighet det også.

En av de yngre mennene er av et annet syn:

Jeg har satt norsk helt sist, for meg så synes jeg, jeg er litt, jeg synes nesten det er negativt at man har så mye tollbarrierer og ...så jeg skulle ønske at man hadde mer, kunne kjøpe mer utenlandske varer. Så, ja, hvis jeg skal, det er sånn, det irriterer meg litt at Tine nesten har monopol, så det er sånn at hvis jeg ser noe Arla så er det nesten sånn at jeg har lyst til å kjøpe det. Men de har ikke hatt så mye utvalg så det blir ikke så mye av det.

Hvor?

I det daglige oppgir de fleste at de handler i nærmeste butikk. Hvis man har muligheten til å velge, blir det sagt:

Jeg pleier å handle på den butikken som er billigst av de som er like ved. Jeg har fem butikker som er innen sånn 2-3 minutters gange så ....den som er billigst.

Flere bruker også å reise til Sverige, og det gis ulike begrunnelser for det. En av kvinnene i gruppen sier:

Men det er jo ikke fordi jeg handler fleisk og kjøtt. Men det økologiske utvalget er mye mye større og mye bedre råvarer så jeg går og handler i Sverige på grunn av det...

En mann, som også skal ha tobakk sier:

Og du vet at da blir det at jeg reiser til Sverige en gang i måneden og så fyller opp bilen med røyk. Og så blir det å kjøpe mat ved siden av. Og da er det liksom...så halve fryseren min er faktisk svensk mat. Eller mat kjøpt i Sverige da.

Økologisk mat

Det er flere i gruppen som handler økologisk mat jevnlig, men det er ulike meninger om hvorfor man kjøper økologisk og hvor standhaftig man er for å få takk i økologiske matvarer. En av kvinnene sier:

Jeg må være ærlig, hvis butikken har økologisk så kjøper jeg det som regel, men hvis de ikke har det så kan jeg ikke begynne å lete, jeg har ikke ork til det altså. Er det ikke der så er det ikke der.

En av informantene har tilgang på økologiske grønnsaker fra en onkel som driver gård. Hun får spørsmål om det er forskjell på produktene. Hun svarer:

Ja, helt utrolig stor forskjell. Gulrøttene derfra smaker så mye at det er nesten som, ja, kan nesten byttes ut med godteri innimellom, for det smaker så godt, og sjalottløk og potetene er og kjempegode. Så, absolutt, det er egentlig derfor jeg ble interessert i økologisk mat, fordi jeg smakte hans grønnsaker. Skjønte at det smakte veldig mye bedre.

En annen tilføyer:

Nå har ikke jeg prøvd veldig mye økologiske matvarer men hvertfall de jeg har prøvd de har jeg veldig mye samme inntrykket som du nevner at det rett og slett smaker bedre smaker mer ofte og mer variert smak i de enkelte varene.

En av kvinnene med en del mer øko-erfaring sier:

Kvaliteten er mye bedre(...). Egg, sammen med gulrøtter. Og det samme med, nå spiser jeg struts da, nå vet jeg ikke hvor mange som har smakt det, det har jeg også smakt, og det er noe av det beste kjøttet jeg noen sinne har smakt. Og det kom fra en økologisk farm i Australia som jeg kjøpte opp i Vækerøveien. Som han får spesialsendt hvis folk bestiller. Men da må du liksom være flere av gangen, eller så får du det ikke.

I denne sammenhengen rangerer økologisk klart foran norsk. Det gjøres også referanser til gode økologiske viner fra fjerne strøk. Økologisk mat handles også gjerne inn i Sverige:

Det er ikke kylling jeg kjøper økologisk på Konsum for eksempel i Strømstad, det er kjempeutvalg i økologisk. Masse gode oster for eksempel. Da kan du få flere økologiske hvitoster, forskjellige typer ikke sant, Arla og de forskjellige meieriene. For de har jo mye mer...de har ikke bare Tine og Finden som vi har altså. (...) Og da handler jeg for flere tusen. Og da går det i ost, og ...sånn...ja, alt mulig rart, økologisk pasta, juice alt mulig rart. Det er jo rimeligere å kjøpe økologisk i Sverige og. Pluss at kvaliteten er veldig, veldig høy.

Miljø trekkes også frem som en begrunnelse for å handle økologisk:

(...) jeg prøver å kjøpe økologiske egg, jeg har hørt at de har det mye bedre enn både frittgående og spesielt burhøns. Også, hadde jeg på en måte, hadde jeg hatt råd til det da så hadde jeg prøvd å kjøpe mest mulig økologisk kjøtt, fordi jeg har hørt at de har det bedre de også. (...) jeg veldig opptatt av miljøvern generelt men jeg er ikke helt sikker på hva som er miljøvennlig mat, så det er litt vanskelig å velge hva som er det. Fordi jeg har hørt at for eksempel kortreist mat ikke nødvendigvis alltid er miljøvennlig. Det kan være veldig mye mer miljøvennlig å lage det på andre siden av jorden (...) For det er veldig vanskelig å vite hva som er miljøvennlig så det er ikke noe jeg egentlig bruker for å bestemme hva jeg skulle

kjøpe. Men hadde jeg visst at en ting var mer miljøvennlig enn noe annet hadde jeg sannsynligvis valgt det som var miljøvennlig.

Den unge mannen setter klima først:

Nei, for meg er det mest sånn klimaperspektiv. Men det er til en viss grad sprøyting og ja, gjødsling, men det er liksom, det blir vanskelig å ta beslutning basert på så mange forskjellige parametre da, å egentlig kunne ta noe fornuftig avgjørelse. Da er det heller det at, da er det heller å kjøpe økologisk og tro at det er både litt mer dyrevennlig når det er kjøtt og mer miljøvennlig. Men jeg tror at hvis jeg hadde valget mellom noe som var miljøvennlig i det at det betyr at det ikke var mye sprøyting og ikke så mye kunstgjødsel, og noe som var miljøvennlig at det var mindre energi som var brukt så tror jeg jeg ville valgt det som ...energi, for jeg tror at det er viktigere miljøaspekt.

At økologisk er dyrere er en barriere for noen:

Jeg skulle til å nevne pris jeg, det store negative med økologiske, altså, hvis det hadde vært samme pris hadde jeg alltid kjøpt økologisk men i og med at det er en god del dyrere er det ikke alltid jeg egentlig gidder.

Det hevdes at man ville handler økologisk oftere om prisen hadde vært lavere og om tilgjengeligheten hadde vært bedre.

Andre synes økologisk er uvesentlig:

... når det gjelder økologisk så bryr jeg meg veldig lite om det altså. Jeg kjøper det som er billigst stort sett.

Det gis også ulike begrunnelser for å velge økologisk ut over smak. At dyrene har det bedre er en begrunnelse, at det er trendy er en annen. Det blir også påpekt at høyere pris kan tiltrekke enkelte til å kjøpe økologisk. Å kjøpe økologisk blir beskrevet av flere som "vanlig" nå. Det gir likevel noen karakteristikker av hvordan øko-forbrukeren kom til:

Det er alltid kvinner som går foran. Og når kvinnesaksbevegelsen kom inn så var liksom alle disse store kvinnesaksforkjemperne gikk ofte kledd i lilla. Lilla var jo liksom kan du si dronningens farve. Og jeg har følelsen av at det er veldig mye av de samme grupperingene som eventuelt kan du si er forkjempere for det økologiske. Går ned, for politisk sett kan du si kanskje helt på venstresiden av, med SV og eventuelt Rød og så videre, og, kanskje, folk for eventuelt brenner for en eller annen spesiell ting. Så jeg har følelsen av at det ligger litte granne i de grupperingene der.

En av de yngre kvinnene tilføyer:

Jeg er veldig enig med akkurat det der, det er første jeg også tenker på at det er ofte litt, hva skal man si, litt sånn mer bohem-folk, som først og fremst, men det og det går også veldig på det at varen er, akkurat hvorfor det er økologisk, og sånne ting, men i det siste tror jeg også det har kommet en ny gruppe som går på veldig at det er trendy, så nå at tror jeg også at veldig mange har begynt å kjøpe økologisk ikke nødvendig fordi at det er en bra vare og sånne ting men det at det har blitt en trend da.

Og enda en kvinne utdyper dette:

Det er de samme menneskene som går til alternativ behandling som tenker alternativt, ikke sant de som går til akupunktur og soneterapi og healing og sånne ting, det er de samme menneskene som kjøper økologisk mat. Det er de som er litt mer selvreflekterte eller letturte.

Begrunnelser for å handle er oppsummert i tabell 6 under. Også for denne tabellen gjelder at det ikke fremkommer i hvilken viktighetsgrad det enkelte moment hadde eller i hvilken grad det er konsensus omkring de enkelte moment.

Tabell 6: Momenter ved matvarehandel

Smak	GMO
Pris	Delikat utseende
Sunt	Helse
Dyrevelferd	Sosial status
Miljøvennlig	Tilgjengelighet
Transport	Mote/trend
Rettferdig handel	Politisk korrekt
Nært	Transport
Mattrygghet	Lokal
Bli mett	Rent
Norsk	Økologisk
Eksotisk	Forutsigbart
Tilsetningsstoffer	Kvalitet
Ferske råvarer	Trygg
Magert	Utvalg
Vitaminer/næringsstoffer	Karbohydrater
Gode råvarer	

Landbruket i samfunnet

En skjev introduksjon til dette avsnittet innledes med et positivt inntrykk av det norske landbruket:

Vi har vært sunne i Norge i alle år, og det tror jeg vi har, jeg tror at den norske bonde gjennom alle år har laget gode matvarer.

I den videre analysen presenterer fokusgruppens synspunkter om landbrukets funksjon ut over å produsere mat, og ulike måter å produsere på.

Vedlikehold av kulturlandskap trekkes frem som et gode fra landbruket og et tap når evnen til å holde landskapet åpent ikke lykkes:

(...) jeg vet jo hvordan det så ut rundt i Oslo-området før, og jeg liksom ser hvor mye det har grodd igjen, faktisk hvor mye skog det er nå i forhold til før. Hvor det var åpne beiter sånn åpen skog (...) Og jeg ser hvor fort det gror igjen nå. Bare fra gårder jeg kjenner, det var dyr når jeg var liten, på alle gårder. Det er jo ikke det lenger. Og det gror igjen og det er skog og du ser jo ikke terrenget ingenting, det er. Så jeg tenker veldig på det, det er veldig synd at det forsvinner liksom.

En av de unge kvinnen er ikke enig i dette:

Ja, jeg ser ikke helt problemet med at akkurat det med det kulturlandskapet altså. At det blir skog og, det er jo et politisk [uklart] at man skal opprettholde utkantstrøk og da skal det være gårder og man skal ha eggproduksjon og mat og jeg vet ikke, syns ikke det er så viktig.

Dette utløser en diskusjon om vi trenger gårder eller ikke og hvorvidt det er nødvendig med kunnskap om hvor maten kommer fra. Et annet aspekt ved det multifunksjonelle landbruket er opprettholdelse av distriktene:

(...) jeg ser på det som et veldig stort dilemma. På den ene siden så har du landbruk og det er, jeg er veldig glad i å faktisk kunne dra ut av byen og komme ut på og ikke møte spøkelsesbyer som da må forlate sine byer hvis vi slutter med det. Men på den annen side så har vi jo et landbruk i Norge som ikke går rundt. Vi må jo gi dem så mye penger, og hadde vi for eksempel ikke unntatt landbruk fra EØS-avtalen da, så er jo selvfølgelig det mye mer økonomisk. Men så vil jo vi holde på hvertfall den regjeringen vi har nå for eksempel da, holde på distriktene da, og det er jo en kjempeverdi. Men man kunne jo eventuelt ha endret det litt, det er jo mange eksempler på ting som kan dyrkes som gjør det mer økonomisk. For nå er det jo ikke det. Og sånn sett er det jo, jeg føler jo ikke at noen løsninger blir gode, egentlig.

Som et alternativ til produksjon av mat på gårder, argumenterer en av de unge mennene i utvalget for bruk av noen nye teknologier, så lenge man holder seg innenfor noen etiske grenser:

(...) Jeg har hørt om sånn (...)bakteriekultur ... som kan lage kjøtt, og det, for min del er det både mer miljøvennlig og mer dyrevennlig, enn om man, enn når man har en ku som vandrer rundt og man bare spiser en veldig liten del av kuen. Så det har jeg ikke noe mot. Genmodifisert har jeg egentlig ikke noe mot det heller, altså, det meste av maten vi har i dag har blitt genmodifisert gjennom kryssninger over mange over lenger tid. Så, så lenge det er kontroll på det så har jeg ikke noe mot genmodifisert. Når det gjelder hormoner og antibiotika i dyr da er jeg mye mer skeptisk. For det vil endre det man, altså hva maten inneholder i mye større grad enn om det er genmodifisert, og det kan også være mye verre for, altså man kan, har sett de bildene av de, belgisk blå eller sånt noe, som ikke kan føde naturlig og så ikke kan gå omtrent fordi det er så mye muskler. Da har man krysset en etisk grense etter min mening. Men verken genmodifisert eller sånn kunstig kultur har jeg noen problemer med.

Matvaresikkerhet introduseres av moderator. Gruppen virker enige i at sannsynligheten for å bli stengt ute av noen i en handelsblokade er svært liten. At Norge trenger å fokusere på matvaresikkerhet viker derfor irrelevant.

En mannlig informant er usikker på gyldigheten både i matvaresikkerhetsargumentet og i andre argumenter i landbrukspolitikken.

(...) for meg så er både matvaresikkerhet og til dels også kulturlandskap bare vikarierende argumenter som man bruker til at som bondeorganisasjonene bruker så man skal bruke en helt absurd mye penger på landbruket, ikke bare sånn direkte statsstøtte, men også at man har

veldig kunstig høye priser, det er derfor man går i butikken og ser at man har dårlig utvalg, det er mange som har klaget over det her, det er fordi man har den landbruksstrukturen man har, også har man veldig høye priser, det er også fordi man har den landbruksstrukturen man har.

Dette knyttes av en annen også til utvalget i butikkene:

(...) i forhold til andre europeiske land så har vi veldig dårlig utvalg i supermarkedene. Og det er i stor grad på grunn av landbrukspolitikken, og det er noe som jeg irriterer meg jevnlig over.

En annen kritisk bemerkning rettes mot samvirket:

Og så er det noen støtteordninger som gjør at det er ikke spesielt lønnsomt å komme opp med nye produkter og nye, og mer mangfold i produksjonen. For det er i veldig stor grad monopoler blant samvirkene, Tine og Prior og Gilde og alt det der, og man har et veldig komplisert regelverk som gjør at det er veldig vanskelig å komme opp med nye. Og det resultatet ser man hver dag i butikken, at det er høye priser og lite å velge mellom. Og at det er veldig få produsenter som produserer stort sett alt vi spiser.

Avslutningsvis blir det spurt om økologisk gårdsdrift har noe å bety for informantene, i lys av diskusjonen over. Kun en informant responderer på dette. Hun er den mest dedikerte økoforbrukeren i gruppen og hun svarer:

Egentlig ikke. Sånn, når man skal se stort og helt på det, fordi det er noen gårder som ikke er økologer, men som driver en ålreit gård likevel og på en måte er ålreite bønder driver på en ålreit måte har dyr ute det fins jo en mellomting her det er ikke bare de stygge bøndene som ikke er økologiske. For det fins, særlig i Norge da, som er litt sånn, har gårder som ligger litt sånn ymse opp i kroker og oppi dalom de driver jo gårder på mange måter tradisjonelt vis, og det jo ålreit det og. Altså alt behøver ikke være økologisk. Men at man på en måte tilpasser der hvor gården ligger og driver det på en ordentlig måte liksom og tar litt vare på miljø og kanskje nærmiljø og, ja. Så det behøver ikke være økologisk nødvendigvis alt jordbruk i Norge.

Noen få momenter er trukket ut av intervjuet og samlet i tabell 7.

Tabell 7: Tanker om norsk landbruk

Dyr	Ineffektivt
Dyrevelferd	Kostbart
Kulturlandskap	Egoistisk
Rent	Monopolistisk
Levende distrikt	

Tabellen angir på den ene siden hyggelige, foretrukne egenskaper ved å ha et landbruk. Den andre kolonnen angir kritiske bemerkninger til det norske landbruket, at det er kostbart og ineffektivt, at det er egoistisk med tanke på å ikke utnytte produksjonspotensialet gjennom å eksportere til u-land, og at foredlingsleddet er monopolistisk og hindrer nytenking og eventuelt lavere priser på produktene.

Diskusjon

Siden de to utvalgene for fokusgrupper hadde så ulike metodiske opplegg, er det ikke grunnlag for å gjøre gjennomføre en komparasjon med formål å avdekke mulige skillelinjer mellom by og bygd.

Gjennom fokusgruppeintervjuet med bygdefolk sto landbruket i sentrum for diskusjonene. Bygdefolkets refleksjoner over dette var forankret i til dels god kjennskap til ulike produksjonsmetoder, utviklingen i landbruket i form av færre bruk, mindre disponibel arbeidstid på de enkelte gårdene som er i bruk og færre foredlingsanlegg i distriktene. Det norske landbruket fremstår likevel for gruppen som nært, trygt og forutsigbart, spesielt i komparasjon med landbruk i andre land. Gruppen er likevel bekymret for at landbruket utvikler seg i feil retning både i forhold til å vedlikeholde miljøkvalitetene, men også i forhold til det sosiale aspektet – bosetting i distriktene, kreativitet og utvikling på landbrukseiendommene. Et mer økologisk landbruk kan muligens bremse denne utviklingen, i den grad et slikt landbruk er mer miljøvennlig, fokuserer på det lokale og det kortreiste, kan sysselsette flere og er mer kreativt/mangfoldig.

Å handle økologisk mat er imidlertid ikke så utbredt i bygdegruppen. For de som gjør eller har gjort det, fremheves både den gode smaken, og miljøgevinsten ved økologisk landbruk. Fravær av sprøytemiddelrester i produktene trekkes også frem som en gevinst, ikke nødvendigvis potensielle helseeffekter.

Paralleller kan dras til den innledende presentasjonene av norske forbrukeres oppfatninger omkring norsk mat (Aarvold 2009). Som Aarvold, finner vi at bygruppen har svært lite kjennskap til norsk matproduksjon. Her stiller bygdegruppen nærmest i en annen divisjon. Bygruppen ble imidlertid ikke trigget til å diskutere landbruket på samme måte som bygdegruppen ble det. Det er også verdt å merke seg at Aarvolds informanter er hentet fra to ulike bymiljø: Oslo og Moss. Byutvalget i vår studie virker imidlertid mindre opptatt av det norske, også på et emosjonelt nivå, og man kan tenke seg at de fleste informantene i denne gruppen representerer det såkalt moderne segmentet i Monitors verdikart. I bygruppen er det til dels mye snakk om mangelfullt utvalg og om man skal basere seg på norske varer. Gruppen ønsker importerte grønnsaker og frukt fra fjerne land for å kunne lage autentiske matretter, de fremhever gode kvaliteter på importerte varer, samt at utvalget av varer skal være bedre og billigere i Sverige. Flere fyller dermed opp handlekurven der. Den mentale barrieren for å handle i Sverige er trolig mye lavere i Oslo enn på bygda i Sør-Trøndelag. Den fysiske avstanden til Sverige trenger imidlertid ikke være så veldig ulik i de to gruppene.

Som forskning har påpekt tidligere (f.eks. Storstad 2007, Aarvold 2009), er det ikke alltid samsvar mellom holdninger og kjøpsatferd. I begge gruppene kommer det frem at pris har stor betydning for hva som til slutt havner i handlekurven. Ulikt representantene i bygruppen, reflekterer de fleste i bygdegruppen over at matbudsjettet for den gjengse nordmann aldri har vært lavere og at mat slik sett må ansees for å være billig. For bygruppen framsto mat som dyrt (relativt sett til priser i andre land), mens det for bygdegruppen framsto som billig (relativt sett i forhold til hvor stor andel av inntekten vi bruker på mat).

Ha med økologisk mat?

Ut fra diskusjonene i gruppene er det to spesielt hovedtrekk som skiller by- og bygdegruppen med hensyn til økologisk mat og landbruk. Mens bygdegruppen ideelt sett kunne tenke seg et økologisk landbruk i nærmiljøet, som er biologisk og sosialt mangfoldig, er bygruppens interesse for økologisk først og fremst knyttet til merkevaren økologisk. Den trenger ikke produseres i Norge da vel så mange av de gode kvalitetsproduktene blir produsert og solgt i utlandet.

Referanser

- Bjørkhaug, H. og O. Storstad 2001 *En komparativ studie av økologisk forbruk i Norge og Danmark*. Rapport 2/01. Trondheim: Norsk senter for bygdeforskning.
- Bugge, A. B. 2006 *Å spise middag – en matsosiologisk analyse*. Trondheim: Tapir akademis forlag.
- Debio 2009a *Landbruk*. <http://debio.no/section.cfm?path=2>
- Debio 2009b *Veiledere og regelverk*. <http://debio.no/downloads.cfm?path=2,41>
- Debio 2009c *Høststatistikk fra Debio*. <http://debio.no/text.cfm?path=1&id=737>
- Heggem, R. og H. Bjørkhaug 2006 *Kvinner i landbruket – tilpasning til eller utfordring av en etablert mannlig driftskultur?* R-13/06. Trondheim: Norsk senter for bygdeforskning.
- Kvale, S. 1997 *Interview. En introduksjon til det kvalitative forskningsintervju*. København: Hans Reitzels forlag.
- Landbruks- og Matdepartementet (2009) *Økologisk, agronomisk – økologisk!* Handlingsplan for å nå målet om 15 pst. Økologisk produksjon og forbruk i 2015.
- Magnus, T. 2004 *Metode på tvers*. Metodepaper Upublisert.
- Mathiassen, K. (2008). Det norske økomarkedet. Oikos.
- Morgan, D.L. 1997 *Focus groups as qualitative research*. Sage Publications.
- Morgan, D.L. 1996 Focus groups. *Annual Review of Sociology*. 22:129-152.
- Morgan, D.L. og R.A. Krueger (1993): "When to use focus groups and why" i D.L. Morgan (red.): *Successful focus groups. Advancing the State of the Art*. Sage Publications.
- Oikos 2009. *Medlemmer i 10-% klubben 2008*.
<http://www.oikos.no/newsread/news.asp?n=5508&wce=>
- Olsen, H. 2002 *Kvalitative kvaler. Kvalitative metoder og danske kvalitative interviewundersøkelers kvalitet*. Akademisk forlag.
- Statens landbruksforvaltning 2009 *Produksjon og omsetning av økologiske landbruksvarer* Rapport for 1. halvår 2009.
- Stoltenberg 2 2005. *Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005-09*. Statsministerens kontor.
- Storstad, O. 2007 *Naturlig, nært og trygt. En studie av hvordan forbrukertillit til mat påvirkes av produksjonsmåte og matskandaler*. Dr.polit. avhandling 22:2007. Trondheim: NTNU
- Storstad, O. og H. Bjørkhaug 2002. Foundations of production and consumption of organic food in Norway. Common attituded among farmers and consumers?. *Agriculture and human values*, 20(2):151-163.
- St.meld. nr. 19 (1999–2000). Om norsk landbruk og matproduksjon. Landbruks og matdepartementet.
- Søndergaard, D. M. 1996 *Tegnet på kroppen : køn, koder og konstruksjoner blandt unge voksne i Akademia*. København : Museum Tusulanums Forlag.
- Wibeck, V. 2000 *Fokusgrupper. Om fokuserande gruppeintervjuer som undersøkingsmetode*. Lund: Studentlitteratur.
- Aarvold, R. H. 2009 *Holdning til norsk matproduksjon, samfunnsnytte og samfunnsansvar. En kvalitativ undersøkelse*. Oslo: Synovate.

Vedlegg 1 Intervjuguide Bygdefolk – Sør-Trøndelag

FOKUSGRUPPEPROTOKOLL

Introduksjon

Velkommen til dette møtet. Vi er forskere ved Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) i Oslo og ved Senter for bygdeforskning. Mitt navn er Karen Refsgaard .... Og mitt navn er Hilde Bjørkhaug. Vi jobber med et forskningsprosjekt om evaluering av økologisk landbruk fra jord til bord i Norge. Et viktig ledd i at gjøre en god evaluering er at man analyserer og måler de egenskaper som folk flest mener er relevante.

Vi er glade for at dere har tatt dere tid til å stille opp – det er viktige ting vi skal diskutere i dag. Vi minner om at det dere sier vil behandles konfidensielt, det betyr både at det dere sier vil bli anonymisert samtidig som det kun brukes i tråd med prosjektets formål. Videre betyr det også, at alle vi som sitter her har ansvar for at svarene ikke brukes utadtil slik at de ikke skader de andre deltakerne. Det finnes ingen gale svar, vi er bare interessert i å høre deres meninger om ulike problemstillinger. Etter møtet vil dere motta en godtgjørelse på 500 kroner.

Økologisk jordbruk ut i fra en samfunnsmessig vurdering

- Et Jordbruk som produserer flere ting
  - Mat som blir konsumert av en forbruker
  - Andre goder som nyttes av folk flest
- Fra jord til bord ... tankegang
  - Ikke bare produksjon på gård, men også transport, foredling og salg
    - Fra jord til bord kan være lokalt ... med kort vei fra bonde til forbruker
    - Eller lang vei med mer globale strukturer
- Systemet 'Fra Jord til Bord og ...' vil ha ulike konsekvenser på flere områder avhengig av hvilke interesser vi har og de valg vi tar
  - For miljø
  - For sosio-kulturelle forhold
  - For økonomi

Hva er så hensikten fokusgruppen

- Vi vil ha deres syn, meninger og ideer til hva som økologisk landbruk ... som forklart i sted.... har av positive og negative egenskaper.
  - Dvs. hva mener dere er viktig ved økologisk landbruk?
  - Og kanskje har dere også forslag til hvordan en kan måle disse egenskapene
  - For å gi et eksempel. Når dere handler i butikken og dere velger økologisk produsert melk fremfor konvensjonelt produsert melk hva skyldes da valget deres?
  - De grunner dere gir kan vi også kalde egenskaper som dere legger vekt på.

Individuelle spørsmål om landbruk fra 'jord til bord...'

Spørsmål 1 om landbruk generelt

Hvilke positive egenskaper mener du norsk landbruk har?	Hvordan kan en måle effekten av egenskapen?

Spørsmål 2 om landbruk generelt

Har norsk landbruk noen ulemper/negative egenskaper. Forsøk i så fall å beskrive de?	Hvordan kan en måle effekten av egenskapene?

Spørsmål 3 om Økologisk landbruk spesielt

Hvilke positive egenskaper mener du økologisk landbruk har?	Hvordan kan en måle effekten av egenskapen?

Spørsmål 4 om økologisk landbruk spesielt

Har økologisk landbruk noen ulemper/negative egenskaper. Forsøk i så fall å beskrive de?	Hvordan kan en måle effekten av egenskapene?

Spørsmål 5 Hvilket landbruk (fra jord til bord) foretrekker du? (dvs. **hvordan** landbruket produserer, varer og tjenester transporteres, foredles og brukes i fremtiden?)

PERSONLIG INFORMASJON

Kjønn: .... Mann .....Kvinne

Alder: .....

Har du familie (ektefelle/partner/barn)? .....Ja.....Nei

Har du hjemmeboende barn: .....Ja.....Nei

Bor du i bygd, men ikke på gård?

Bor du på gård?

Hva er din høyeste fullførte utdanning? Og hvilken?

	Grunnskole
	Videregående skole/inkl yrkesutdanning
	Universitet/høyskoleutdanning inntil 4 år
	Universitet/høyskoleutdanning mer enn 4 år

Diskusjon i plenum – rundt bordet

Figuren viser hvordan vi tenker oss et landbrukssystem. Se på figuren og vurder om dere har fått med alle egenskaper som dere mener skal være med i vurdering av jordbrukssystemer?

6:

Figuren i seg selv. Er den dekkende, er det noe som er overflødig?

.....

7. Hvis du kjøper økologiske produkter eller på annen måte verdsetter økologisk produksjon,

- Hvorfor gjør du det? Eller hvorfor gjør du det ikke?
    - *Maten: Kjøtt, melk, egg, mel, brød, frukt, grønnsaker, poteter,*
    - *Verdsetter økoproduksjon på annen måte: Besøk, oppmuntring, frivillighet...*
- .....

8: For Matens vei fra jord til bord. Hva mener du da er vesentlig å legge vekt på?

- På gården
  - a. *Sprøytemidler, kunstgjødsel, økt behov for mat fremover, dyrevelferd, nærhet til landbruk, visuelt preg i bygda*
- Transport
  - a. Import, lokalt
- Foredling
  - a. Sunnhet, tilsetningsstoffer, bearbeiding, Helsedirektoratets anbefalinger, norsk mat er sunt.
- Forbruk
  - a. Begrunnelser for valg av produkt (Pris, kvalitet), Trender i urbane strøk.
- Miljøeffekter
  - a. Forbruk av ressurser: Avfall, resirkulering
  - b. Utslipp til luft: Energibruk, CO₂utslipp, resirkulering av næringsstoffer
  - c. Utslipp til vann
  - d. Jordkvalitet

9: Landbruket produserer ikke bare mat.

- Kulturlandskap, biodiversitet, åpen gård og grønn omsorg og fri tilgang til natur indirekte goder som landbruket bidrar til å vedlikeholde. Vil økologisk landbruk i høyere grad kunne vedlikeholde disse enn dagens konvensjonelle landbruk?

10: Satsing på økologisk landbruk er prioritert i den norske landbrukspolitikken.

De norske myndighetene er har i sitt handlingsprogram følgende prioriteringer for økologisk landbruk. Målet er at 15 % av produksjonen og 15 % av forbruket skal være økologisk i 2015. Dette er en av årsakene til at vi har fått midler til dette prosjektet. Derfor er vi interessert i å høre deres mening om de norske landbrukspolitiske prioriteringene og virkemidlene for å nå målene.

- Er dette nødvendig?
- Er det mulig?
- Hvordan skal vi gjøre det?
- Hvem skal betale?

Vedlegg 2 Intervjuguide byfolk – Oslo

FOKUSGRUPPEPROTOKOLL

Introduksjon

Velkommen alle sammen. Vi setter stor pris på at dere var villige til å komme hit til oss. Vi heter ..... og jobber her ved NILF. Vi skal snakke litt sammen om ting som har med mat å gjøre. Den samtalen inngår i et forskningsprosjekt knyttet til matproduksjon, og det er finansiert av Norges forskningsråd. Det dere sier her vil behandles konfidensielt, det betyr både at det dere sier vil bli anonymisert samtidig som det kun brukes i tråd med prosjektets formål. For å kunne jobbe videre med svarene deres, tar vi samtalen opp på bånd. Båndet vil bare være tilgjengelig for oss som jobber med prosjektet, og det vil slettes når resultatene er skrevet ut. Dere som deltar vil etter møtet motta en godtgjørelse/gavekort på 500 kroner. Er det noen som har noen spørsmål? Servering...

Kan vi begynne med en presentasjonsrunde der dere sier fornavnet deres, alder, om dere er gift eller samboende/har hjemmeboende barn, og litt om hva dere arbeider med til daglig?
SETTE OPP LAPPER MED FORNAVN PÅ BORDET.

1. Hvilket forhold har dere til matlaging?

– Er det noe dere gjør ofte og gjerne, er interessert i?

-- Hvem har hovedansvaret hjemme?

(Runde rundt bordet)

2. Hva vil dere si kjennetegner et godt måltid?

(Diskusjon om kriterier i gruppa)

3. Hvem har ansvaret for matinnkjøp og hvor handler dere (butikktyper, avstand etc.)?

(runde rundt bordet)

4. Når dere skal handle mat eller ingredienser til matlaging, så finnes det mange kriterier man kan velge etter. Nå skal hver av dere få et sett lapper med slike kriterier, og jeg vil be dere om å rangere disse så godt dere kan etter hva dere legger vekt på når du selv handler mat. Sett det viktigste på toppen og det minst viktige nederst. Dere får også noen blanke lapper og en penn så dere kan legge til flere kriterier om dere vil.

Tekst på lapper:

Billig

Sunt

God smak

Delikat utseende

Miljøvennlig

Rettferdig handel

Norsk

Fin innpakning

Eksotisk

Dyrevennlig

Lavt innhold av tilsetningsstoffer

Lite forarbeida

(Deretter runde rundt bordet (ustrukturert, men sørg for at alle kommer til orde) hvor deltakerne redegjør for sin rangering av kriteriene – diskusjon i gruppa om kriterier).

5. Hvordan undersøker du varene med tanke på de viktigste kriteriene? Fint om dere skriver litt på de ulike lappene der det er relevant.

6. Hvordan velger dere matvarer når dere skal ha gjester på besøk? Hvilke kriterier er viktigst da? (Diskusjon).

7. Handler dere noen gang økologiske produkter? Hvorfor/hvorfor ikke?

--Hvis dere gjør det, hvilke typer av økologiske varer?

-- Hvis vi ser på kriteriene vi satte opp for valg av matvarer, hvordan passer disse kriteriene på økologiske produkter? (Diskusjon).

8. Når dere skal servere mat til gjester, er økologisk mat noe dere heller ville servere enn konvensjonell mat? Hvorfor/hvorfor ikke? (Diskusjon)

9. Hva slags type mennesker tror dere kjøper økologiske matvarer? (Diskusjon)

10. I dag er det mulig å fremstille mat kunstig på ulike måter (ordstyrer kan gi eksempler). Hvordan stiller dere dere til å handle slike produkter istedenfor matvarer dyrket på vanlig vis? (Diskusjon).

11. Har gårdene noen betydning utover at de produserer mat? (Diskusjon).

– Har økologisk gårdsdrift noen særlige fordeler/ulempene når det gjelder denne betydningen? (Diskusjon).